

INKLYUZIV TA'LIM GURUHIDA ERTA BOLALIK AUTIZMI BO'LGAN BOLALARDA NUTQ MULOQOTINING RIVOJLANISHI

Abdulazizova Irodaxon Erkinboy qizi

Namangan davlat pedagogika institut, magistr talabasi,

Elektron pochta: abdulazizovairoda784@gmail.com

Anatatsiya: *Ushbu maqola inklyuziv ta'lim guruhida o'qiyotgan katta yoshdagi, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq muloqotining rivojlanishini o'rganadi. Maqolada ushbu buzilishning tashkil etuvchi bolalar, autizmiga xos bo'lgan ruhiy holatning umumiy va o'ziga xos xususiyatlari keltirilgan. Intelektual rivojlanish darajasi, nutq muloqotining rivojlanishi va buzilishlarning o'zgaruvchanligi qayd etilgan. Autizm spektri buzilishlarining rivojlanishiga olib keladigan omillarning tushunchasi muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *autizm, og'zaki muloqot, autizm spektri, intellektual, inklyuziv, ASD, egosentrik, baholash.*

Аннотация: *В данной статье изучается развитие речевой коммуникации у детей старшего дошкольного возраста, обучающихся в инклюзивной образовательной группе. В статье представлены общие и специфические особенности психического состояния, характерного для детей с аутизмом, составляющим это расстройство. Отмечены уровень интеллектуального развития, развитие речевой коммуникации и вариативность расстройств. Обсуждается концепция факторов, приводящих к развитию расстройств аутистического спектра.*

Ключевые слова: *аутизм, вербальная коммуникация, аутистический спектр, интеллектуальный, инклюзивный, РАС, эгоцентрический, оценка.*

Abstract: *This article studies the development of speech communication in older preschool children studying in an inclusive education group. The article presents the general and specific features of the mental state characteristic of children with autism, the founders of this disorder. The level of intellectual development, the development of speech communication and the variability of disorders are noted. The concept of factors leading to the development of autism spectrum disorders is discussed.*

Key words: *autism, verbal communication, autism spectrum, intellectual, inclusive, ASD, egocentric, assessment.*

Autizm spektri – bu odatda ijtimoiy munosabatlar va muloqotdagi qiyinchiliklar, takrorlanadigan xatti-harakatlar, cheklangan qiziqishlar va hissiy stimullarga

g'ayrioddiy javoblar bilan tavsiflangan bir qator neyrorivojlanish xastaliklari. Bu tushuncha odatiy foydalanishda autizm, professional tashxis kontekstida autizm spektri buzilishi (inglizcha: autism spectrum disorder, ASD) deb ataladi. Ammo ikkinchi atama neyroxilma-xillik tarafdorlari, tadqiqotchilar va ko'plab autistik odamlar o'rtasida buzilish so'zidan foydalanilganligi va uning diagnostik kontekstdan tashqarida foydaliligi haqidagi savollar tufayli bahsli bo'lib qolmoqda.

Bolalik autizmi - bu bolalikda eng aniq namoyon bo'ladigan ruhiy holat buzilishining bir turi. Bolalik autizmi intellektual rivojlanish va og'zaki muloqot nogironligining mavjudligi yoki yo'qligiga qarab ushbu buzilishning turli xil variantlarini o'z ichiga oladi. Bolalik autizmi buzilishlarining polimorfizmi rus va xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida qayd etilgan. Ammo bu farqlarga qaramay, bolalik autizmi guruhiga kiritilgan buzilishlarning variantlarini birlashtirishga imkon beradigan xususiyatlarni aniqlash mumkin. Bolalik autizmining turli ko'rinishlari ushbu buzilishning "yadrosini" tashkil etuvchi bir qator umumiy, o'ziga xos rivojlanish xususiyatlari bilan birlashtirilgan. Bularga xulq-atvor modellarining kamligi va moslashuvchan emasligi, o'ziga xos va cheklangan qiziqishlar, boshqalar bilan hissiy aloqalar va muloqotni o'rnatish va saqlashdagi qiyinchiliklar va nutq rivojlanishidagi noyob buzilish kiradi.

Shunday qilib, ushbu sohadagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizm spektri buzilishi har qanday yoshda o'zini namoyon qiladigan, aqliy faoliyatning barcha sohalariga ta'sir qiladigan va bolaning aqliy rivojlanishida buzilishlarga olib keladigan og'ir kasallikdir.

Ushbu maqolada biz autizm spektri buzilgan bolalarga xos bo'lgan "asosiy" kasalliklardan biri - nutqiy muloqotning buzilishiga e'tibor qaratamiz.

Muloqot jarayonlari, xususan, ularning asosiy komponenti - kommunikativ qobiliyatlar - bolaning moslashuv jarayonining asosini tashkil qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, autizm bilan kasallangan bolalarning nutq va muloqot rivojlanishi juda noyob tarzda davom etadi. Nutqni rivojlantirish darajasi to'liq mutizmdan tortib, go'yo boy nutqqa qadar o'zgarishi mumkin. Lekin barcha holatlarda, autizmli bolalarga xos bo'lgan nutq rivojlanishining o'ziga xos xususiyati yaqqol ko'rinib turibdi, bu asosan nutqning avtonomiyasida, autizmli bolaning nutqi boshqalar bilan o'zaro munosabatga yo'naltirilmaganligida namoyon bo'ladi. Bu nutq egosentrik, o'ziga qaratilgan.

Bolalar mustaqil ravishda gaplar tuzishda qiynalishadi, shuning uchun ularning nutqi stereotipik iboralar va kasalliklarga boy. Bu ular o'qigan kitoblardan, filmlardan, multfilmlardan yoki kattalar suhbatlaridan eshitilgan iboralar bo'lishi mumkin.

Nutq kasalliklari o'rganilgan vaziyatlarda o'zgarishsiz ishlatiladi. Hatto tayyor, qarzgga olingan iboralar ham autizmli bolalar tomonidan muloqot uchun ishlatilmaydi. O. N. Nikolskayaning so'zlariga ko'ra, vaziyatga qat'iy bog'liq bo'lgan iborani aytganda, ular hech kimga murojaat qilmaydi, aksincha, istakni ro'yobga chiqarishadi.

Shunday qilib, eksperimental tadqiqot natijalari inklyuziv bolalar bog'chasi guruhiga qatnaydigan, autizm bilan og'rigan katta yoshdagi, maktabgacha yoshdagi bolalarda og'zaki muloqotning o'ziga xos xususiyatlarini aniqladi.

Baholash og'zaki muloqotni rivojlantirishning uchta mezoni yordamida o'tkazildi: axborot, faoliyatga asoslangan va shaxslararo.

Baholash natijalari ko'rsatganidek, shaxslararo munosabatlar mezoni uchun eng past ballar topildi. Autizm bilan og'rigan bolalar, hatto tanish hayot sharoitlarida ham, boshqalarning hissiy holatlarini tushunishda qiynaldilar. Ular nafaqat boshqalarning hissiy holatlarini tushunadilar, balki bu holatlarga qiziqish bildirmaydilar, bu esa autizm bilan og'rigan bolalarda muloqot qiyinchiliklarining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Rasmiy bilim va salomlashish va minnatdorchilikni o'zlashtirish xulq-atvor normalari va qoidalariga muvofiq o'zini tuta olmaslik va xohlamaslik bilan birga keldi. Bu kattalarning iltimoslari va ko'rsatmalarini e'tiborsiz qoldirishda va tengdoshlarga nisbatan tajovuzkorlikda namoyon bo'ldi.

Autizm bilan og'rigan bolalarda boshqalarga qiziqishning yo'qligi, ularning tajribalarini tushunishga qodir emasligi va xohlamasligi tashabbuskorlik va o'z ta'siriga sezgirlik kabi muloqot xususiyatlari bo'yicha past ballarga olib keldi.

Ular nafaqat boshqa bolalar bilan muloqotni boshlamaydi, balki ko'pincha boshqa bola boshlaganida bunday muloqotni e'tiborsiz qoldiradi yoki rad etadi.

Aniqlangan nutqiy muloqot xususiyatlari, bolalar bog'chasi o'qituvchilarining tizimli va bosqichma-bosqich tuzatish va rivojlantirish ishlarini olib borish zarurligini ko'rsatadi. Bunday ishning maqsadi inklyuziv guruh sharoitida o'qiyotgan maktabgacha yoshdagi autizm bilan og'rigan bolalarning nutqiy muloqotini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bolalarning boshqa bola va kattalarning hissiy holatlarini aniqlash va tushunish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish kerak. Bu, bizning fikrimizcha, tengdoshlar bilan muloqot qilishga qiziqishni rivojlantirish va mavjud xulq-atvor muammolarini yengish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Tuzatish va rivojlantirish ishlarining muhim yo'nalishi autizm bilan og'rigan bolalarda harakatlarni, muayyan vaziyatlarda xulq-atvor modellarini va nutqiy muloqot shakllarini o'zlashtirish uchun asos sifatida taqlidni rivojlantirish bo'lishi mumkin.

Xulosa: Autizm bu xastalik emas, balki miyaning rivojlanishidagi farq bo'lib, to'g'ri yordam bilan autizm bilan yashayotgan odamlar ham to'laqonli hayot kechirishlari mumkin. Ularning ruhiy va nevrologik jarayonlari o'ziga hos tuzilishga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1 Piters. T. (2012) Autizm: Ot teoreticheskogo ponimaniya k pedagogicheskomu vozd eystviyu [Autism: From theoretical understanding to pedagogical influence]. Moskva: Vlado. (In Russian).

3. Nikol'skaya, O. S., Bayenskaya, Ye. R., Libling, M. M. (2014) Autichnyy rebenok. Puti po moshchi [Autistic child. Help paths]. Moskva: Terevinf. (In Russian).
4. Vohoboba, M., & Gulmira, G. (2025). Nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi. Science and Education, 6(2), 216-219.
5. Turg'unpo'latova, D., & Voxobova, M. (2025). Inklyuziv ta'limda logopedik yordamning o'rni. Science and Education, 6(5), 350-355.
6. Abdurashidova, D. A. Q., & Oribboyeva, D. (2025). Nutqida nuqsoni bor bolalarning psixologiyasi. Science and Education, 6(10), 579-583.
7. Munira, V. (2025, March). ALALIA IMPROVISATIONAL METHODS OF PREPARATION FOR WORK ON SPEECH IMPAIRMENT. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (pp. 93-97).
8. Jaxongirova, M. N. Q., & Voxobova, M. (2025). Boshlang 'ich sinf o 'quvchilarining nutqiy ko 'nikmalarini rivojlantirish. Science and Education, 6(5), 283-287.
9. Sadirdinovna, V. M. (2023). Corrective pedagogical work carried out in stuttering children. JournalNX, 9(12), 372-375.
10. SADIRDINOVNA, V. M. (2023). Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects. Confrencea, 3(03), 231-235.
11. Munira, V., & Marhabo, Q. (2024). Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15, 29-32.
12. Sadirdinovna, V. M. (2023). Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia. Open Access Repository, 4, 316-320.
13. Sadirdinovna, V. M. (2023). Features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(12), 1001-1004.
14. Munira, V., & Sodiqjonovna, M. X. (2024). Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(1), 33-35.
15. Vaxobova, M. (2024). O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4, 53-57.
16. Munira, V., & Shoxistaxon, T. (2024). Bolalar nutqining rivojlanishida atrof muhit va oilaning ahamiyati. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(1), 51-69.